

culture and identity in Brittany: The sociolinguistics of Breton; s. 712–752). Sociolingvistickou část pak uzavírá kapitola o současných pokusech o oživení kornštiny a manštiny (Ken George, George Broderick: *The revived languages – Cornish and Manx*; s. 753–769).

Jako u všech příručkových publikací dalo by se i u této sáhodlouze diskutovat o tom, co v ní je případně špatně, co mělo být jinak, co v ní chybí atd. Asi nejtíživější je absence obsáhlejšího pojednání o historii bretonštiny (nepřekvapí pak, že chybí i Lewis–Piette 1990). Také starší gaelština by možná zasloužila větší zmínky (např. Book of Deer; srov. Forsyth 2008). V literatuře by se hodilo doplnit např. u manštiny Phillips (2004), u kornštiny Tschirschky (2006), u velštiny Lewis (1989), u irštiny Näther (2007), Rockel (1989) a možná i starý Pokorný (1925); obecný Pilch (2007) už asi vyšel moc pozdě, aby byl ještě zaznamenán. Pro českého čtenáře upozorňujeme na poučné srovnání role irštiny v Irsku a běloruštiny v Bělorusku (Giger 2006). Ale celkově není pochyb, že i nové vydání routledgovských Keltických jazyků může – zejména nespecialistům – dobře sloužit.

Literatura

- Forsyth, K. (ed.) 2008. *Studies on the Book of Deer*. Dublin.
- Giger, M. 2006. Jazyk jako symbol a rituál: otázka funkčních domén běloruštiny. In: *Cesty k národnímu obrození: běloruský a český model*. Ed. A. Ivanova, J. Tuček. Praha 2006, 284–310.
- Lewis, H. 1989, 2008. *Die kymrische Sprache. Grundzüge ihrer geschichtlichen Entwicklung*. Ed. W. Meid. Innsbruck.
- Lewis, H. – Piette, J. R. F. 1990. *Handbuch des Mittelbretonischen*. Innsbruck.
- Näther, M. 2007. *Gegenwärtige Sprachpolitik in der Republik Irland*. Hamburg.
- Phillips, J. D. 2004. *Manx Grammar*. München.
- Pilch, H. 2007. *Die keltischen Sprachen und Literaturen*. Heidelberg.
- Pokorný, J. 1925. *Altirische Grammatik*. Berlin – Leipzig.
- Rockel, M. 1989. *Grundzüge einer Geschichte der irischen Sprache*. Wien.
- Tschirschky, M. W. 2006. *Die Erfindung der keltischen Nation Cornwall. Kultur, Identität und ethnischer Nationalismus in der britischen Peripherie*. Heidelberg.

Bohumil Výkypěl

- Iwan Wmffre: **Breton Orthographies and Dialects: The Twentieth-Century Orthography War in Brittany**. 2 Vols. Oxford etc.: Peter Lang 2007. (Contemporary Studies in Descriptive Linguistics, 18–19.) XXVII + VI + 784 s. ISBN 978-303911-364-4 a 978-3-03911-365-1, 42,20 a 63,30 euro
- Wolfgang Köhler: **Bretonisch und Französisch im Süd-Finistère. Ein facettenreicher Sprachkonflikt**. Rangedingen: LIBERTAS Verlag 2009. 218 s. ISBN 978-3-937642-09-3, 40 euro
- Konstanze Glaser: **Minority Languages and Cultural Diversity in Europe: Gaelic and Sorbian Perspectives**. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters 2007. (Linguistic Diversity and Language Rights, 3.) ISBN 978-1-85359-932-3, 59,95 liber

Tři knížky o situacích menšinových jazyků

Z obecného hlediska jsou situace menšinových jazyků vždycky zajímavé a nezřídka i poučné. Zajímavé jsou i tři knížky, na které zde chceme krátce upozornit a které spojuje právě to, že pojednávají o menšinových jazycích. První dvě popisují v prvním případě vnitřní, v druhém případě vnější konflikty jako důsledky menšinnosti popisovaných jazyků. Třetí pak inovativně srovnává dva dosud nesrovnávané menšinové jazyky.

1. *Pravopisné války v Bretani*

Čtenáři tohoto časopisu si možná vzpomenou na naši recenzi knihy s podtitulem „České pravopisné války“ (Výkypěl 2008). Jak ale ukazuje kniha Iwana Wmffreho o sporech o ortografii bre-

tonštiny ve 20. století, může být pravopisné „válčení“ ještě mnohem divočejší, než jaké známe z českého prostředí. Obsah knihy je následující. První svazek je převážně historický (*Volume I: The Development of Modern Breton Standards*). V úvodní pasáži se píše o motivaci knihy (*Introductory*; s. XIX–XXVII) a poté se ve stručně první kapitole popisuje nářeční rozrůznění bretonštiny (*Dialects and Variation*; s. 1–13). Nato následují dvě centrální kapitoly prvního svazku. První z nich velmi podrobně popisuje, jak během 20. století postupně vznikaly jednotlivé konkurující si bretonské ortografie (*Orthographies*; s. 15–338); druhá kapitola pak analyzuje kulturně-politické pozadí a implikace těchto ortografických i šíře standardizačních aktivit a také pojednává o otázkách po principech utváření standardu (*Ideologies*; s. 339–470). První svazek uzavírá obsáhlý závěr (*Conclusion*; s. 471–499). Líčit podrobně dosti komplexní obsah této problematiky by myslím nemělo valného smyslu; pouze snad upozorním, že se zde najde řada věcí, které jsou zajímavé například i pro historiky jazykovědy, příp. historiky vůbec jako třeba angažmá Leo Weisgerbera v nacistických snahách využít bretonské národní hnutí pro vlastní záměry nebo poválečné osudy bretonských nacionalistů. Druhý svazek pak obsahuje analýzu jednotlivých problémů bretonské ortografie a korespondujících problémů fonologických, která zároveň ukazuje jejich řešení v jednotlivých ortografických systémech, vše velmi poučné i z obecného hlediska (*An Analysis of Particular Spelling Conventions in Breton*; s. 501–664). Knihu uzavírají dodatky přinášející různé historické dokumenty (s. 665–743) a obsáhlá bibliografie (s. 745–774).

Vlastní posouzení knihy a adekvátnosti jejích vývodů náleží přirozeně specialistům. Pro nespecialisty je to bohatý zdroj komparativních paralel – např. pro úvahy o principech konstrukce pravopisných systému, o vztahu dialektů a spisovného jazyka nebo o politických aspektech lingvistiky. Bohemisté si pak opět mohou potvrdit, že jazyková situace češtiny s jejími různými varietami opravdu není nijak unikátní, jak lze v našich krajích někdy k překvapení zaslechnout. Jiné zajímavé komparativní bretonisticko-bohemistické téma, k němuž četba knihy vybízí, je srovnání role a názorů těch bretonských aktivistů, pro něž je bretonština druhým jazykem po francouzštině, s rolí a názory českých obrozenců, jejichž prvním jazykem byla němčina.

2. Bretonština vs. francouzština

Ještě zajímavější je druhá kniha, původně disertace na Heidelberské univerzitě, v níž Wolfgang Köhler zkoumá aktuální jazykovou situaci v jedné části Bretaně. V prvním oddíle představuje pozadí, cíle a nástroje svého výzkumu: na základě dobře strukturovaných rozhovorů s mluvčími bretonštiny chce zjistit, jaké jsou domény užívání bretonštiny a francouzštiny, jaká je reflexe těchto jazyků mluvčími včetně názorů o budoucnosti bretonštiny i jaká je skutečná znalost obou jazyků (*Vorbemerkungen*; s. 9–49). Výsledky zkoumání, které pak prezentuje ve zbytku knihy, myslím nemá cenu na tomto místě podrobně líčit a laskavého čtenáři odkazujeme na četbu knihy samé, kterou lze vřele doporučit: je napínavá a vyplatí se. Jen snad obecně zmiňme, co ukazuje i autor, totiž, že pro jazykovou situaci v současné Bretani je asi nejpříznačnější protiklad mezi „rodilými mluvčími“, staršími mluvčími, kteří získali znalost jazyka od svých rodičů, a „Novobretanec“ (*néo-bretonnants*), mladšími mluvčími bretonštiny, jejichž prvním jazykem je francouzština a kteří se bretonštinu naučili jako druhý jazyk. S trochou zjednodušení lze říct, že příslušníci první skupiny jsou spíše skeptičtí k budoucnosti bretonštiny resp. k užitečnosti snah o rozšíření jejich funkcí, užívají ji jen v omezeném funkčním spektru, zejména v privátní konverzaci s přáteli nebo sousedy stejného věku nebo staršími, v zásadě ji nepředávají dál svým dětem, užívají tradiční dialekt a psaný jazyk příliš neovládají a vůči francouzštině nemají negativní vztah. Naopak mluvčí z druhé skupiny usilují o zachování bretonštiny jako živého jazyka, snaží se jej dál předávat, užívají standardního jazyka a jejich vztah k roli francouzštiny v Bretani je spíše negativní. Hlavní problém, pokud jde o smysluplnou budoucnost bretonštiny, přitom spočívá, jak se zdá, v tom, že mezi těmito skupinami do značné míry existuje – primárně sociálně podmíněný – když ne přímo konfliktní, tak spíše rezervovaný vztah (to ostatně v řadě pasáží popisuje i Iwan Wmffre). Köhler se pak v závěru své

knihy snaží naznačit některé možnosti řešení této situace. Obecně k vyhlídkám těchto snah snad lze stručně poznamenat, že otázka smyslu jazykové diverzity, zejména pak pokud jde o malé jazyky, je skutečně aporijní a její řešení se zdá být spíše v nedohlednu. Měli-li bychom ještě zmínit nějaké poučení, které si z této knihy může vzít bohemistický (příp. slovakistický) specialista, můžeme poznamenat, že v minulosti restriktivní a v současnosti rezervovaná politika francouzského státu vůči bretonštině a menšinám vůbec, která je zjevně jedním z kořenů současné ne příliš optimistické situace bretonštiny, konfliktní i uvnitř komunity, nám připomíná, že dřívější restriktivní přístupy německé (příp. maďarské) většiny vůči češtině (příp. slovenštině) není nikterak třeba spojovat s německým (příp. maďarským) charakterem, nýbrž daleko spíše s povahou (kontinentálního) moderního centralizovaného státu.

3. *Gaelština a lužická srbština*

Asi nejoriginálnější tematicky je třetí kniha: srovnat gaelštinu a lužickou srbštinu zatím, pokud vím, nikoho nenapadlo. Konstanze Glaser si jako svou hlavní otázku klade to, jakou roli hraje zachování jazyka při zachování identity menšinových komunit obecně a v případě Gaelů a Lužických Srbů konkrétně. V úvodní části autorka představuje pozadí, metodologii a otázky svého výzkumu: rozhovory a dotazníky chce zjistit názory mluvčích na situaci zkoumaných jazyků, na jejich budoucnost, na roli jazyka v jejich etnické identifikaci, na revitalizační snahy a jejich institucionální podporu (*Introduction*; s. 1–11). Nato následují dvě kapitoly pěkně zařazující zkoumanou problematiku do širšího kontextu evropského (*Ethnocultural Minorities in Europe: The Political Context*; s. 12–35) a teoretického (*Multilingualism as Premise of Cultural Diversity: Theories on Language, Thought and Culture from the Enlightenment to the Present*; s. 36–60) a další dvě kapitoly načrtávající historii a současnost gaelštiny a lužické srbštiny (*Gaelic in Scotland*, s. 61–97; *Sorbian in Lusatia*, s. 98–132). Další tři kapitoly pak přinášejí samotné výsledky průzkumu (*Language Metaphysics on the Ground: Gaelic and Sorbian in Relation to Thought, Culture and Self*, s. 133–181; *Narratives of Continuity: Language as a Unifier*; s. 182–246; *The (Re)Production of Difference: Language as Source of Social Boundaries*; s. 247–303). Poslední kapitola přináší krátké shrnutí (*Conclusion*; s. 304–310).

Také Glaserové knihu – i přes občasnou rozvlácnost či drobná klopýtnutí – doporučujeme zájemcům k četbě, a obsah tak nebudeme dále podrobněji převypravovat. Pokud jde o hodnocení, dovolíme si jen jednu obecnou poznámku. Zásadní rozdíl mezi knihou Köhlerovou a Glaserové spočívá v tom, že Köhler zkoumal reflexi situace bretonštiny jak u neaktivistických (neintelektuálních), tak u aktivistických (intelektuálních) mluvčích, zatímco Glaserová jen u druhé skupiny. Lze samozřejmě souhlasit s Glaserovou (s. 7), že intelektuální elity jsou ti, kdo konstruují veřejný diskurs; jen jde o to, nakolik je pak tento diskurs skutečně veřejný, tzn. více či méně internalizovaný i neintelektuální („neelitní“) částí etnika, a nakolik je jeho „veřejnost“ jen domnělá. Je zjevné, že čím méně sociálně rozšířená je taková internalizace, tím více je dané etnikum fiktivní nebo blíže zániku. Jinými slovy, Glaserové kniha není o situaci gaelského a lužickosrbského národa, nýbrž o představách gaelských a lužickosrbských intelektuálů; netvrdíme, že jejich představy nejsou totožné nebo korespondující s představami ostatních příslušníků národa, jen se o tom v knize nic nedovíme. Kromě toho je trochu škoda, že se autorce spíš nepodařilo svá zkoumání dvou komunit přetvořit v jejich skutečnou komparaci, a v knížce máme tak převážně co do činění jen s jejich jakousi juxtapozicí. Dovolí-li nám laskavý čtenář nakonec, abychom i zde upozornili na nějaké poučení, které si z této knihy může vzít bohemista, pak bychom zmínili například to, že lingvocentrismus českého národa, který formuloval Vladimír Macura (1995), zjevně není specifíkem českého národního hnutí, jak si můžeme potvrdit právě i u Glaserové (srov. zejm. s. 5, 23, 36); obecněji řečeno, tento Macurův koncept (jako ostatně i některé další v jeho semiotických analýzách českého obrození) ukazuje – v českém prostředí nikoli výjimečnou – tíživou absenci komparativní perspektivy.

Literatura

Macura, V. 1995. *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Praha.

Vykypěl, B. 2008. Recenze N. Bermela: *Linguistic Authority, Language Ideology, and Metaphor: The Czech Orthography Wars* (Berlin, New York 2007). *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity A 56*, 284–285.

Bohumil Vykypěl

Haarmann, Harald: Writing as Technology and Cultural Ecology. Explorations of the Human Mind at the Dawn of History. Frankfurt am Main: Peter Lang 2011. ISBN 978-3-631-61736-6.

Existuje poměrně velké množství publikací, které pojednávají o písemných systémech používaných různými společnostmi od samotného vzniku písma až po současnost. Málokterá ale překročí vlastní stín a přijde s něčím víc, než je jen sumarizování známých faktů o tom, které písmo bylo kdy a kým používáno, jaký je jeho charakter, kdy bylo rozluštno atd. Podařilo se to však v nejnovější knize Haraldha Haarmanna, ostříleného a trochu kontroverzního autora, který má již za sebou víc jak čtyři desítky knižních prací na nejrůznější (nejen) jazykovědná témata. Haarmann se především pokusil podívat se na písmo nejen jako na technickou záležitost umožňující různým kulturám rychlejší rozvoj, ale také jako na specifický projev lidské mysli, odrážející nejrůznější aspekty kulturního vývoje člověka. Z množství autorových úvah nad jednotlivými písemnými doklady či projevy pak vyvstává jakýsi jednotný obraz, jak lze pohlížet na fenomén písma. Publikace je doplněna o bohatý obrazový doprovod a je nabitá faktograficky i interpretačně. Lze ji doporučit nejen zájemcům o problematiku písma z řad lingvistů, ale také zástupcům dalších oborů, které jsou s touto tematikou nějak spřízněny. Ať už jde o odborníky v kulturní antropologii, filozofii, historii nebo třeba i v informatice, písmařství a typografii, každý si může v knize najít (místy i provokativní) podněty pro svou vlastní práci. I když tak čtenář místy neví, zda si neměl nejprve přečíst alespoň něco ze zmíněných oborů, aby tak autorovi porozuměl do hloubky, celkově je autorův záměr nasnadě: ukázat, jak centrální místo písmo v lidské společnosti už od počátků má, ukázat, že není jen pasivním prostředkem ke sdělování něčeho, ale aktivním činitelem něco vytvářejícím.

Vít Boček

Stadnik-Holzer, Elena und Holzer, Georg (Hrsg.): Sprache und Leben der frühmittelalterlichen Slaven. Festschrift für Radoslav Katičić zum 80. Geburtstag. Mit den Beiträgen zu den Scheibser Internationalen Sprachhistorischen Tagen II und weiteren Aufsätzen. (Schriften über Sprachen und Texte 10.) Frankfurt am Main et al.: Peter Lang 2010. ISBN 978-3-631-60323-9.

V rakouském městečku Scheibbs se od roku 2008 pravidelně koná slavistická konference s názvem Scheibbs Internationaler Sprachhistorische Tage. Její druhý ročník byl věnován tématu *Sprache und Leben der frühmittelalterlichen Slaven*. Konference proběhla ve dnech 1.–3. června 2009 a příspěvky na ní přednesené vyšly pak spolu s několika dalšími texty jako 10. svazek ediční řady *Schriften über Sprachen und Texte*, připravované ve Vídni. Tento svazek vznikl péčí Eleny Stadnik-Holzerové a Georga Holzera a byl zároveň koncipován jako sborník k osmdesátinám vídeňského slavisty Radoslava Katičiće. Je v něm sdruženo 13 textů. Stručně si shrňme jejich obsah. Václav Blažek se v příspěvku *Czechs = Young Men?* vrátil k etymologii etnonyma Čech. Uvedl nejdříve nejstarší písemné doklady tohoto jména v pramenech a přehled dosavadních etymologických výkladů, kterých je už dobrých dvacet. Poté provedl etymologickou analýzu tohoto slova a přiklonil se k výkladu naznačenému už Jaroslavem Sutnarem: spojení s psl. apelativem *čechъ ‘mladý muž’ rekonstruovatelným na základě kašubských a slovinských dokladů. Pro přesnost budiž doplněno,